

skih tajnih službi. Na kraju, umjesto bilo kakve završne riječi i protokolarnih fraza, možemo samo dodati da bi bilo dobro pročitati ovu zanimljivu knjižicu. Nekoliko Bušićevih stihova zasigurno su najbolja preporuka da se pobliže upozna i vrednuje njegov burni i prerano prekinut život. *STAVLJAM RUKU na Hrvatsku i kunem se da neću nikada uzalud napisati njeno ime. Ako vidite da sam se iznevjerio Hrvatskoj i njenom narodu, odsijecite mi ruku.*

Krešimir Bušić

Radovan VUKADINOVIĆ, *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*, Agencija za komercijalnu djelatnost d.o.o., Zagreb 2001., 492 str.

Nova knjiga R. Vukadinovića, najistaknutijeg domaćeg znanstvenika iz područja međunarodnih odnosa i osobe koja je najviše pridonijela autoritetu ove discipline u domaćem visokoškolskom obrazovanju, ističe se svojom aktualnošću.

Autor koji je analizirajući procese i događaje te teorijske pristupe u međunarodnim političkim odnosima objavio samostalno više od dvadesetak knjiga u Hrvatskoj i inozemstvu, u ovom se radu koncentrira na jedno dulje razdoblje, ono od 1945. do današnjih dana. Oduzevši svom radu ambiciju da bude poratna povijest međunarodnih odnosa, autor je prikazao glavne etape njihova razvoja, obilježja i političke reperkusije na određenim područjima. Historičari poslijeratne povijesti naći će u ovoj sintezi niz korisnih podataka i informacija o događajima, procesima i dominantnim političkim strategijama, izloženim u dobro izbalansiranom odnosu događaja i cjelovitog povijesnog konteksta, što bi uvijek trebalo podsjetiti istraživače najsuvremenije prošlosti da u analizi pojedinih njezinih isječaka, ma kako im se činili važnima, ne izgube osjećaj za cjelinu.

Pritom se autor koristio već klasičnom stranom literaturom, vlastitim spoznajama, ali i relevantnim djelima iz najnovijeg doba.

Knjiga je podijeljena u tri temeljne cjeline: Hladni rat i bipolarni međunarodni odnosi, Od hladnog rata do detanta i Novi svjetski poredak i globalizacija. U prvom dijelu obrađene su teme: stvaranje velike koalicije u Drugom svjetskom ratu, hladni rat, počeci europskog integriranja, stvaranje Istočnog bloka, rat u Aziji, izraelsko-arapski sukobi, raspad kolonijalnog sustava. Drugi dio knjige bavi se analizom prevladavanja hladnog rata, popuštanja u međunarodnim odnosima, detanta u odnosima supersila, stvaranjem Europske ekonomske zajednice, promjenama u Istočnom bloku i njegovim raspadom, usponima i padovima politike detanta. Osnovne cjeline koje se analiziraju u trećem dijelu tiču se kraja bipolarizma, novih euroatlantskih odnosa, europske sigurnosti u novim odnosima, refleksa europskih promjena na azijsko i afričko područje, globalizacije i globalne američke politike te temelja novoga svjetskog poretka.

Kako u uvodu naglašava autor, temeljno obilježje međunarodnih političkih odnosa do kraja hladnog rata jest međuodnos dvije supersile, SAD-a i SSSR-a i njihovih saveznika te je analizi ove problematike u knjizi posvećeno najviše pažnje. Baveći se nastankom velike koalicije u Drugom svjetskom ratu u cilju vojnog suzbijanja zajedničkog neprijatelja - fašizma, autor istražuje i unutarnje pro-

turječnosti te koalicije. Po njemu, radilo se sukobima koji nisu imali ideološko obilježje nego su bili rezultat klasičnih političkih odnosa u jednoj koaliciji (koja funkcionira na međusobnim ustupcima), u kojoj su nesporazumi postajali češći i veći što se smanjivala opasnost od zajedničkog neprijatelja. (23.-24.) Jaltaska konferencija u tom smislu predstavlja kraj razdoblja suradnje. Politika 'čvrstog kursa' prema Sovjetskom Savezu nakon smrti predsjednika Roosevelta predstavljala je izraz određenih, uvijek prisutnih stajališta u američkoj politici, a ličnost Harryja Trumana, političara bez značajnijeg iskustva i vizija tipa Rooseveltovih, dala je toj politici obilježja koja će se zadržati u jednom dugom razdoblju. Bojeći se mogućeg američkog izolacionizma toj se politici odmah priklonio W. Churchill, strahujući od Europe u kojoj bi Britanija 'ostala sama' nasuprot Sovjetskom Savezu. Bacanje atomske bombe na japanske gradove Hirošimu i Nagasaki - o čijoj se nepotrebnosti, s vojnoga gledišta, već i tada govorilo - poslužila je Trumanu ne samo za vojne svrhe nego više u političkom cilju, označila je početak politike s pozicija sile i politike u kojoj su ideološke razlike postale dominantna svih odnosa. (30.-31.) Istodobno, Staljinova velikodržavna politika računala je, s obzirom na goleme žrtve u ratu, s ravnopravnom pozicijom u odnosu na SAD. "Zainteresiran ponajprije za jačanje vlastite velikodržavne osnove i ostvarenje vanjskopolitičkih ciljeva, za koje se moglo tvrditi da tvore osnovne elemente tradicionalne ruske politike još iz doba ruskih careva, Staljin nije u tim svojim nacionalističkim htijenjima vodio računa o interesima međunarodnog radničkog pokreta." (36.)

Poznato je da Staljin, dosljedan sporazumima sklopljenim sa zapadnim saveznicima, nije dopustio da ni u područjima gdje su za to postojali uvjeti dođe do preuzimanja vlasti ili jačeg utjecaja komunističkih partija. Antikomunizam kao osnovno obilježje vanjske i unutarnje američke politike takve je velikodržavne i nacionalističke Staljinove poteze proglašavao logičnim rezultatom marksističkol-lenjinističke doktrine. (38.) Nakon svršetka rata SAD su popunile prazninu nastalu nestankom velikih imperija, a njezina neupitna vojna i gospodarska snaga dala joj je mogućnost da svoje nacionalne interese oblikuje kao zaštitu sustava slobodne kapitalističke akcije i da se borba protiv onih snaga koje se tome suprotstavljaju također smatra nacionalnim interesom. (44.) U tom cilju poticani su i razvijani različiti oblici gospodarskog povezivanja i obrambeno-sigurnosnih sustava. Tadašnji Staljinov Sovjetski Savez nije tome mogao ni gospodarski ni vojno konkurirati, njegova je temeljna politička ambicija bila zadržati teritorije do kojih je došla Crvena armija, izgrađivati socijalizam u bloku, a ne širiti 'svjetsku revoluciju'.¹

Prateći detaljno faze političkih odnosa SAD-a i SSSR-a i s tim u vezi i problematiku naoružavanja autor nas podsjeća na niz važnih, a zaboravljenih događaja koji su zbog dinamike suvremenog razdoblja veoma brzo blijedjeli pred novima, pa se tako dolazi i do pojave Mihajla Gorbačova na političkoj sceni, što će u budućim događajima imati presudan značaj. "On je svojom neposrednošću, šar-

¹ Tu su tezu zastupali i historičari koji su osamdesetih godina imali uvid u relevantnu američku i britansku građu. Najnovija istraživanja temeljena na sovjetskoj, kineskoj građi i građi europskih zemalja s obje strane 'željezne zavjese' također podupiru takva stajališta. Više o tome u kritičkom prikazu najrecentnijih radova o hladnom ratu: Melvyn P. LEFFLER, "The Cold War: What Do 'We Now Know'", *American Historical Review*, April 1999., 501.-524.

mom i neočekivanim racionalnim potezima postao najpopularniji sovjetski lider u svijetu, ali sve to nije bilo dostatno da ga se potpomogne do kraja i da mu se, što je Gorbačov nužno trebao, pruži dostatna pomoć. U velikim raspravama koje su se vodile o tome je li potrebno poduprijeti vođu koji će modernizirati sovjetsku državu i tako možda učiniti da ona i dalje ostane kao socijalistička zemlja, pobijedila su mišljenja onih snaga koje su tvrdile da je Gorbačov zanimljiv političar, ali da on ne može uspjeti i da je to jedinstvena prigoda da se završi sa Sovjetskim Savezom kao socijalističkom državom. Naravno, u tom procesu propadanja SSSR-a nije trebalo vojno djelovati ni trošiti dodatna sredstva, nego je jednostavno prepuštanje Gorbačova njegovim problemima bilo dostatno da se čeka njegov kraj, kao i kraj zemlje koju je vodio i sustava koji je bio izgrađen u Istočnoj Europi od godine 1945.” (269.)

Autor nam daje i pregled temeljnih pristupa pitanju sigurnosti nakon svršetka hladnog rata. Prema ‘neorealističkoj’ školi razdoblje velikog mira 1945.-1989. je prošlo, bipolarnost i nuklearno oružje su bili glavni njezini faktori i zastrašivači koji su taj mir održavali. Nastupit će doba multipolarnosti u kojemu će svaka država samostalno ili odgovarajućim savezima rješavati pitanje vlastite sigurnosti. Po ovom pristupu rat uvijek ostaje glavni i posljednji test balansiranja, što znači da postoji velika mogućnost sukoba u međunarodnim odnosima. Drugi pristup vidi u budućem razvoju stanje unipolarnosti, s dominantnom ulogom SAD-a kao globalnog faktora - pri čemu dio analitičara smatra da ovakvo stanje može biti dugotrajno, dio ih pak misli da će se Europa i Japan, ali i druge velike države, Kina, Indija, Rusija toj ulozi suprotstaviti. Neoliberali, pak, misle da svršetkom hladnog rata nastupa vladavina prava, kolektivne sigurnosti i uloge OUN-a, i uz pretpostavku da demokratske države međusobno ne ratuju oni smatraju da će ‘zona mira’ jačati na račun ‘zone nemira’. Autor naglašava da ovi ‘modeli’ nisu ‘čisti’ i da danas multipolarnost više označava cilj i želju, a da je unipolarnost u kojoj dominira američko vodstvo ipak povremeno izazivana od drugih država. (403.)

Snažne su i tendencije za regionalnim oblicima suradnje u Europi, jugoistočnoj Aziji i Latinskoj Americi. Ali, dosad, u vrijeme hladnog rata, NATO je bio glavni mehanizam zaštite sigurnosti zapadnoeuropskih zemalja i nije bilo šansi da profunkcionira samostalno neki njihov sustav, iako je pokušaja bilo. I sada se o tome govori, ali uz obvezno isticanje potrebe vezivanja uz NATO.

Autor razmatra i mogućnosti i želje novih demokratskih država, prijašnjih socijalističkih zemalja, da uđu u europske i svjetske integracije, zaključujući da je kod velikog broja njih želja da uđu u NATO viđena zapravo kao najbrže sredstvo ulaska u Europsku uniju. (339.)

Baveći se počecima i oblicima europskih integracija autor nam zorno predstavlja kako su prilično lako uspostavljeni gospodarski oblici suradnje i institucionalni okviri i pravila tih integracija i, kako su pak na drugoj strani neuspješno završavali pokušaji stvaranja ikakvih oblika europske političke zajednice te obrambenih europskih snaga. Uz različite političke interese većih europskih zemalja, osobito V. Britanije, veliku ulogu u odbijanju političkih saveza igralo je i pitanje suvereniteta država odnosno poimanje tog atributa suvremene državnosti.

Slični problemi prisutni su i danas pri stvaranju novoga globalnog poretka: iako je suvremeni razvoj doveo do toga da je suverenitet država ograničavan i

izvana - nizom pojava koje prelaze njihove granice (širenje zaraza, bolesti, ekološke i vremenske nepogode) te iznutra - kad su u pitanju ljudska prava, a što utječe na neizbježivu suradnju s drugima, ipak su pitanje suvereniteta, kao i protivljenje regionalnih organizacija, prema autoru, glavna brana globalizaciji. U svijetu već danas djeluje niz moćnih globalnih faktora u području gospodarstva (Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka), politike (Organizacija ujedinjenih naroda, Organizacija za europsku sigurnost), ljudskih prava i zaštite okoline (Amnesty International, Helsinki Watch, Greenpeace).

Globalizacija u gospodarskoj sferi imala je snažan iskorak u posljednjih deset godina, osobito zahvaljujući padu Sovjetskog Saveza i razvoju masovnih komunikacija. Danas se vode rasprave o 'za' i 'protiv' globalizacije u kojima sudjeluju i teoretičari i aktivisti i svi oni iznose uvjerljivo argumente u prilog svojih teza. Ali, činjenica je, kaže autor, da djelovanje u globalizaciji počiva na nejednakim osnovama, jer su vodeći ulogu u njemu stekle zemlje "koje su upravo zahvaljujući geokonometri utemeljenoj na globalizaciji zabilježile sve značajne uspehe posljednjih deset godina." (400.)

'Kraj povijesti' koji, smatrao je F. Fukuyama, nastupa nakon prestanka epohe konfliktata između Istoka i Zapada i pobjedom liberalne ideje u svijetu, nije ipak ono što obilježava suvremeni svijet: izazovi budućnosti vezani uz elementarne nepogode, ali još više uz djelovanje ljudi, što zbog globalnih parametara ima civilizacijsko značenje, smatra autor, veliki su. Jer gospodarske i socijalne razlike suvremenog svijeta su sve produbljenije, pitanje opskrbe sirovinama i gorivom postaje sve važnije kao i demografski problemi, migracije stanovništva, trgovina oružjem, širenje novih bolesti i terorizam - sve to bit će dio procesa globalizacije. Ti će se problemi sve više povećavati i neki od njih napadati će ponajprije razvijene zemlje. "No, i uz sve jačanje sredstava međunarodnog ili pak regionalnog djelovanja, očito je da je riječ o korijenima koji su duboko utkani u današnji svijet podjela, bogatstva i bijede, nesporazuma i besperspektivnosti, koji sve više zahvaća golema prostranstva zemalja u razvoju." (417.) Proces globalizacije utoliko bi morao uzimati u obzir zajedništvo i solidarnost i potrebu izgradnje života i nove kvalitete i u globalnim razmjerima.

Prilog knjizi je Kronologija važnijih međunarodnih događaja 1941.-1995. (str. 421.-472.) koju je načinio Zlatko Stubić. U njoj se kroz 262 odrednice oslikavaju dominantni događaji u razdoblju iznimno bogate povijesne dinamike.

Knjiga R. Vukadinovića karakterizirana je sažetosti i jasnoćom izlaganja, a oblikovanjem manjih tematskih cjelina u sklopu širih postignuta je preglednost i mogućnost lakog praćenja teksta. Bit će korisna stručnim krugovima i studentima, a s obzirom na stil preporučuje se i široj čitalačkoj publici.

Katarina Spehnjak

Starine, knjiga 61., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, Zagreb 2000., 286 str.

Prva knjiga ugledne akademijine edicije *Starine* tiskana je sada već davne 1869. godine. Tijekom više od 130 godina postojanja ove edicije u njoj je tiskan niz vrijednih vrela i drugih zanimljivih priloga. Nakon duljeg razmaka u odnosu na prethodnu šezdesetu knjigu tiskanu 1987. godine nova knjiga nastavlja vri-